

TALABALARDA IJTIMOIIY-SHAXSIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Yakubbayev Maqsud Marufovich,

Namangan davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

+998935921800

***Annotatsiya.** Mazkur tadqiqotda o'qituvchilarning ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari, pedagogik ta'lim tizimidagi muammolar hamda zamonaviy yondashuvlar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy pedagogik ta'limda ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalar muhim ahamiyat kasb etgan bo'lsa-da, mavjud o'quv jarayonlari asosan tor kasbiy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirilgan.*

***Kalit so'zlar:** ijtimoiy kompetensiya, shaxsiy kompetensiya, pedagogik ta'lim, kasbiy rivojlanish, innovatsion ta'lim texnologiyalari, gumanitar ta'lim, kommunikativ qobiliyat, shaxsiy rivojlanish, antropotsentrik yondashuv, aksiologik yondashuv.*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО- ЛИЧНОСТНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ

***Абстрактный.** В исследовании анализируются теоретико-методологические основы развития социально-личностных компетенций педагогов, проблемы в системе педагогического образования и современные подходы. Результаты исследования показывают, что, хотя социальные и личностные компетенции стали значимыми в современном педагогическом образовании, существующие образовательные процессы в основном ориентированы на формирование узких профессиональных навыков.*

***Ключевые слова:** социальная компетентность, личностная компетентность, педагогическое образование, профессиональное развитие, инновационные образовательные технологии, гуманитарное образование, коммуникативная компетентность, личностное развитие, антропоцентрический подход, аксиологический подход.*

THEORETICAL BASIS OF DEVELOPING SOCIAL-PERSONAL COMPETENCE IN STUDENTS

***Annotation.** This study analyzes the theoretical and methodological foundations of the development of social and personal competencies of teachers, problems in the pedagogical education system, and modern approaches. The results of the study show that although social and personal competencies have gained*

importance in modern pedagogical education, existing educational processes are mainly focused on the formation of narrow professional skills.

Keywords: *social competence, personal competence, pedagogical education, professional development, innovative educational technologies, humanitarian education, communicative competence, personal development, anthropocentric approach, axiological approach.*

KIRISH

O'qituvchilarning ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarini rivojlantirishga oid ilmiy tadqiqotlar va amaliy tajribalarni tahlil qilish natijasida bir qator ziddiyatlar aniqlangan:

- Zamonaviy o'qituvchining pedagogik faoliyatida ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarga bo'lgan talab yuqori bo'lsa-da, pedagogik ta'lim amaliyoti asosan tor kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan;
- Talabalarning ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarini rivojlantirishda pedagogik fanlarning ilmiy-metodik salohiyati mavjud bo'lsa-da, uni pedagogika universitetlarida samarali joriy etish tajribasi yetarli darajada shakllanmagan [5].

Mazkur ziddiyatlar tadqiqot muammosining metodologik negizini tashkil etib, bo'lajak o'qituvchining ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarining mohiyatini aniqlash hamda ularni pedagogik ta'lim jarayonida rivojlantirish mexanizmlarini ilmiy asosda o'rganish zaruratini yuzaga keltiradi.

Bo'lajak o'qituvchining ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalari uning kasbiy-pedagogik faoliyati hamda professional va shaxsiy rivojlanishining muhim tarkibiy komponenti sifatida qaraladi. Ushbu kompetensiyalar pedagogik va ta'limiy faoliyat davomida shakllanadi. Talabalar pedagogik bilimlarning ijtimoiy ahamiyatini anglaydi, bolalar, ota-onalar, hamkasblar va ijtimoiy muhit bilan o'zaro aloqada bo'lish tajribasini orttiradi, shuningdek, shaxsiy va kasbiy o'zini o'zi rivojlantirish hamda o'z-o'zini takomillashtirish strategiyalarini o'zlashtiradi [6].

Bo'lajak o'qituvchining ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarini rivojlantirishda pedagogik fanlarning resurslari tizimli ravishda aniqlanadi va amalga oshiriladi. Bu jarayon quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

- Pedagogik fanlar mazmunini antropotsentrik, ijtimoiy-siyosiy, ijtimoiy-ma'naviy va madaniy-pedagogik qadriyatlar bilan boyitish;

- Talabalar va o'qituvchilar o'rtasidagi hamkorlik faoliyatini rivojlantirish orqali kelajakdagi o'qituvchilarning shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy muammolarini hal qilishga yo'naltirilgan ta'lim modelini joriy etish;
- Pedagogik ta'limning problematik mazmunini o'zlashtirish jarayonida gumanitar ta'lim texnologiyalaridan foydalanish (masalan, gumanitar dizayn, ma'no izlash faoliyatini tashkil etish, munozara va suhbatlar, madaniy amaliyotlar va boshqa interaktiv metodlar);
- Talabalarning kasbiy yo'nalishiga mos ravishda ijtimoiy va shaxsiy rivojlanish ehtiyojlarini rag'batlantirish hamda individual ijodiy va kasbiy o'z-o'zini belgilash traektoriyalarini ishlab chiqish va qo'llab-quvvatlash.

Ushbu yondashuv orqali bo'lajak o'qituvchilarning nafaqat kasbiy, balki shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalarini ham shakllantirishga qaratilgan integrativ ta'lim modeli yaratiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tadqiqotning nazariy-metodologik asoslari quyidagi konseptual yondashuvlar va ilmiy yo'nalishlarga tayanadi:

- Shaxsiy rivojlanishning fundamental nazariyalari (L.S. Vygotskiy, A.N. Leontiev, A.V. Petrovskiy va boshqalar), bo'lajak o'qituvchilarning shaxsiy kamolot jarayonini tadqiq etishning metodologik asoslarini belgilaydi. Ushbu yondashuv shaxsiy taraqqiyot dinamikasi va pedagogik muhit ta'sirini kompleks ravishda tahlil qilishga imkon beradi.
- Kasbiy faoliyat doirasida shaxsning motivatsion va semantik yo'nalishlari (I.V. Abakumova, A.G. Asmolov, E.F. Zeer, V.E. Klochko, T.V. Kudryavtsev, N.S. Pryazhnikov va boshqalar), talabalarning shaxsiy-semantik maydonini rivojlantirish xususiyatlarini aniqlashga xizmat qiladi. Ushbu tadqiqotlar kasbiy o'zini anglash va shaxsiy mazmun yaratish jarayonlarining pedagogik jihatlarini yoritadi.
- Kompetensiyaga asoslangan ta'lim yondashuvi (A.G. Bermus, I.A. Zimnyaya, V.V. Serikov, Yu.G. Tatur va boshqalar), o'qituvchining ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarini shakllantirish va rivojlantirish uchun nazariy asos bo'lib

xizmat qiladi. Ushbu yondashuv kasbiy va shaxsiy rivojlanish jarayonlarining uzviy bog'liqligini ta'minlashga yo'naltirilgan.

Yuqoridagi nazariy va metodologik yondashuvlar o'qituvchining ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarini rivojlantirishda kompleks tahlil qilish imkonini berib, ta'lim jarayonining innovatsion va tizimli takomillashtirilishini ta'minlash uchun xizmat qiladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Zamonaviy iqtisodiyotning jadal rivojlanishi oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilari oldiga yangi talablarni qo'ymoqda. Mutaxassisning kasbiy faoliyati nafaqat an'anaviy texnik bilimlarni, balki yuqori darajadagi intellektual salohiyat, kommunikativ qobiliyat, o'z-o'zini boshqarish hamda axloqiy tamoyillarga asoslangan qaror qabul qilish kompetensiyalarini ham talab qiladi.

YuNESKOning ta'lim jarayonlariga oid hisobotida ta'kidlanishicha, zamonaviy mehnat bozorida mutaxassislar nafaqat maxsus kasbiy bilim va ko'nikmalarga, balki ijtimoiy va shaxsiy xulq-atvor me'yorlariga ham ega bo'lishlari zarur. Ish beruvchilar, odatda, "moddiy xarakterga ega bo'lgan operatsiyalarni amalga oshirish qobiliyatiga ega" bo'lgan nomzodlarni afzal ko'rishadi. Bunday malakalar tarkibi o'ziga xos "ko'nikmalar kokteyli"ni ifodalaydi, ya'ni qat'iy ma'nodagi kasbiy bilim bilan birga, jamoada ishlash qobiliyati, tashabbuskorlik, tavakkalchilikka moyillik kabi fazilatlarini ham o'z ichiga oladi [2].

A.G. Bermusning ta'kidlashicha, kompetensiyaga asoslangan yondashuv konseptual jihatdan rivojlanish nazariyalari va shaxsga yo'naltirilgan ta'limning psixologik-pedagogik asoslariga tayanadi. Ushbu yondashuv o'quv jarayonining maqsadlilikini ta'minlovchi konsepsiya bo'lib, ta'lim mazmunini ilmiy asoslangan model (bilim, ko'nikma, ijodiy faoliyat tajribasi va qadriyatga asoslangan munosabat tajribasi) asosida shakllantirishga qaratilgan. Bunda kompetensiyalar o'quvchilarning kasbiy tayyorgarligi, ko'nikmalari va malakalari tizimining eng yuqori, umumlashtirilgan darajasi sifatida talqin etiladi [3].

Ta'lim kompetensiyasi esa shaxsiy va ijtimoiy jihatdan dolzarb bo'lgan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan konseptual asos sifatida qaraladi.

E.V.Bondarevskayaning ta'kidlashicha, kompetensiyaga asoslangan yondashuv (uning metodologik asoslari, dizayn va qo'llanilish texnologiyalari) chuqur ilmiy dalillar bilan mustahkamlab berilishi lozim. Kompetensiya shaxsning ko'p qirrali fazilatlarini o'z ichiga oladi, chunki u nafaqat kognitiv va operatsion-texnologik jihatlarni, balki motivatsion, axloqiy, ijtimoiy hamda xulq-atvoriy komponentlarni ham qamrab oladi. Shu sababli, kompetensiya shaxsning individual xususiyatlari bilan uzviy bog'liq bo'lib, uning kasbiy va shaxsiy rivojlanish yo'nalishlariga mos tarzda shakllanadi [4].

1. Ta'lim maqsadlarini shakllantirish va natijalarni prognozlash: Kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta'lim jarayonida maqsadlarni shakllantirish va kutilayotgan natijalarni bashorat qilishda innovatsion yondashuvni talab etadi. Ushbu yondashuv ta'lim tizimini nafaqat o'quvchilarning shaxsiy ehtiyojlariga, balki mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish talablari, jamiyat va davlat manfaatlariga moslashtirishga xizmat qiladi.

2. Ta'lim mazmunini yangilash vositasi sifatida: Kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta'lim mazmunini doimiy ravishda zamonaviy jamiyat talablariga mos ravishda optimallashtirish va takomillashtirish imkonini beradi. Bu jarayon kasbiy va umumiy ta'lim dasturlarining modernizatsiyasiga asos bo'lib, bilim va ko'nikmalarni amaliyot bilan uyg'unlashtirishga yo'naltirilgan.

3. Amaliyotga yo'naltirilgan interaktiv ta'lim texnologiyalarining qo'llanilishi: Ushbu yondashuv sharoitida ta'lim jarayoni faoliyatga asoslangan, amaliyotga yo'naltirilgan tus oladi. Shuning uchun zamonaviy interaktiv ta'lim texnologiyalari (loyihaviy ta'lim, muammoli ta'lim, rolli va simulyatsion o'yinlar, kognitiv vizualizatsiya texnikalari) keng qo'llanilib, talabalarning faol ishtiroki va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratiladi.

4. Ta'limning ma'no shakllantirish salohiyatini oshirish: Kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta'limning kognitiv, kommunikativ, ijtimoiy va madaniy funksiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu yondashuv orqali shaxsning ijodiy tafakkuri, madaniy va axloqiy qadriyatlarga asoslangan

kompetensiyalari shakllanadi, bu esa ta'lim jarayonining shaxsiy rivojlanish va kasbiy shakllanishga bo'lgan ta'sirini kuchaytiradi.

5. Ijtimoiy va shaxsiy qadriyatlarni integratsiyalash: Kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta'limning ijtimoiy va shaxsiy qadriyatlarini shakllantirish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Ushbu yondashuv shaxsning bilim, ko'nikma va qobiliyatlarini integratsiyalash bilan birga, uning hissiy-irodaviy, qadriyat-motivatsion va faoliyat-xulq-atvor sohalari o'rtasidagi bog'liqlikni mustahkamlaydi. Natijada, o'quvchi har qanday faoliyat jarayonida o'z kompetensiyalarini samarali qo'llay oladigan, o'zini anglagan va jamiyatda faol ishtirok etishga tayyor mutaxassis sifatida shakllanadi.

Shunday qilib, kompetensiyaga asoslangan yondashuv nafaqat ta'lim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi, balki shaxsning o'z kasbiy va ijtimoiy rolini anglashiga, mustaqil fikrlashiga, innovatsion va ijodiy yondashuvlarini rivojlantirishga ham zamin yaratadi.

Shaxsiy ahamiyatga ega bo'lgan kompetensiyalar talabaning o'quv jarayonidagi mavqeini o'zgartirish bilan birga, uning subyektivligini kuchaytiradi va kasbiy hamda shaxsiy o'zini o'zi anglash, o'zini rivojlantirish hamda o'z salohiyatini namoyon etish jarayonlariga ko'maklashadi.

Ta'lim jarayonini tashkil etishning asosiy maqsadi o'quvchilarning ta'lim mazmuniga daxldor bo'lgan kognitiv, kommunikativ, tashkiliy, axloqiy va boshqa murakkab muammolarni mustaqil ravishda hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun zaruriy sharoitlarni yaratishdan iborat [9].

I.A. Zimnyayaning fikriga ko'ra, ta'lim jarayonida shaxsiy va ijtimoiy jihatdan integratsiyalashgan natijalarga erishish insonning jamiyatga kirib borishi va unda samarali moslashishi bilan bog'liq muammolarni hal qilish imkoniyatini oshiradi [7].

“Kompetensiya” (lotincha *competentia*, *competo* – “birgalikda erishish”, “mos kelish”) atamasi lug'aviy jihatdan “biror masala yuzasidan hukm chiqarish huquqiga ega bo'lish”, “bilim va tajribaga ega bo'lish”, “malakalilik va vakolatlilik” kabi tushunchalarni anglatadi. O'z sohasi bo'yicha “qobiliyatli” shaxs (*competens* – “mos keluvchi, qobiliyatli”) – o'z kasbiy yo'nalishida yetuk mutaxassis bo'lib, bilim va

malakaga ega, obroʻ-eʻtiborli, tegishli huquq va vakolatlar doirasida harakat qilish salohiyatiga ega boʻlgan shaxsni anglatadi.

Koʻpincha kompetensiya muayyan sohaga oid samarali kasbiy faoliyat yuritish uchun zarur boʻlgan ijtimoiy talab (meʼyor) sifatida talqin etiladi. Shu boisdan, kompetensiya oʻquv jarayoni bilan uzviy bogʻliq boʻlmagan, lekin talabning kasbiy tayyorgarligiga asoslangan oldindan belgilangan ijtimoiy talab sifatida qaralishi mumkin.

Bundan tashqari, kompetensiya shaxsning mavjud va shakllangan sifati (sifatlar majmui) hamda muayyan kasbiy faoliyat doirasidagi minimal tajribasi sifatida ham namoyon boʻladi. U shaxsning qadriyat-semantik yoʻnalishlari, bilimlari, koʻnikmalari va qobiliyatlarini oʻz ichiga olgan murakkab tuzilma boʻlib, shaxsning tajribasi hamda ijtimoiy va shaxsiy jihatdan dolzarb boʻlgan kasbiy faoliyati bilan shartlangan [8].

Demak, kompetensiya shaxsning nafaqat kasbiy va akademik bilimlarini aks ettiruvchi, balki uning ijtimoiy muhitga moslashish, ijodiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarini shakllantiruvchi integrativ xususiyatga ega boʻlgan tuzilma hisoblanadi.

Zamonaviy taʼlim tizimida eng dolzarb kompetensiyalar 1996 yilda Bern shahrida boʻlib oʻtgan Yevropa Kengashi simpoziumi natijasida aniqlangan beshta asosiy kompetensiya asosida shakllantirilgan. Ushbu kompetensiyalar jamiyat va mehnat bozorining dinamik rivojlanish talablariga mos ravishda mutaxassislarning ijtimoiy, kommunikativ va kasbiy malakalarini takomillashtirishga qaratilgan [1].

1. Ijtimoiy kompetensiya – shaxsning masʼuliyatni oʻz zimmasiga olish, jamoaviy qarorlarni ishlab chiqish va ularni amalga oshirishda faol ishtirok etish qobiliyatini ifodalaydi. Bu kompetensiya turli etnik, madaniy va diniy guruhlarga nisbatan bagʻrikenglikni shakllantirish, shaxsiy manfaatlarni jamiyat va tashkilot ehtiyojlari bilan uygʻunlashtirishni talab qiladi.

2. Kommunikativ kompetensiya – ogʻzaki va yozma muloqot koʻnikmalarini rivojlantirish, bir necha tilda muloqot qilish hamda zamonaviy texnologiyalar, jumladan, kompyuter dasturlash va internet vositalari orqali axborot almashinuvini samarali tashkil etish qobiliyatini qamrab oladi.

3. Ijtimoiy va axborot kompetensiyasi – shaxsning axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish, ommaviy axborot vositalari orqali tarqatilayotgan axborotga tanqidiy yondashish va ijtimoiy kommunikatsiya jarayonlarini anglash qobiliyatiga asoslanadi.

4. Kognitiv kompetensiya – insonning o'z ta'lim darajasini uzluksiz oshirishga intilishi, shaxsiy salohiyatini to'laqonli ro'yobga chiqarish va mustaqil bilim olish ko'nikmalarini rivojlantirish qobiliyatidan iborat. Ushbu kompetensiya o'z-o'zini rivojlantirish va intellektual yuksalishga yo'naltirilgan.

5. Maxsus (kasbiy) kompetensiya – muayyan kasbiy faoliyatni mustaqil ravishda amalga oshirish, o'z ish natijalarini baholash hamda professional rivojlanish uchun zarur bo'lgan malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishni anglatadi [14].

Kompetensiyalarni tasniflash

I.A. Zimnyayaning ta'kidlashicha, kompetensiyalar quyidagi uch asosiy guruhga bo'linadi:

- Shaxsiy kompetensiyalar – insonning o'z shaxsiyatiga oid bilim va ko'nikmalari, o'zini anglash va o'z hayotiy faoliyatini samarali tashkil etish qobiliyatlari;
- Ijtimoiy kompetensiyalar – insonning jamiyatdagi boshqa shaxslar bilan samarali muloqot va hamkorlik qilish, o'zaro munosabatlarni rivojlantirish qobiliyatlari;
- Faoliyat bilan bog'liq kompetensiyalar – insonning turli faoliyat turlari va shakllarida o'zini namoyon etishi hamda kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan kompetensiyalar majmuasi [7].

Shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalar tushunchasi

Shaxsiy kompetensiya insonning shaxsiy rivojlanish kontekstida ko'rib chiqilib, uning subyektivlik darajasi hamda qadriyat-semantik sohasi tomonidan boshqariladigan o'ziga xos jihatlar majmuasini ifodalaydi. Ushbu kompetensiya umumiy madaniy va ijtimoiy kompetensiyalar bilan uyg'unlashgan holda shakllanadi va ijtimoiy hamda shaxsiy kompetensiyalar tizimi sifatida namoyon bo'ladi [15].

Ijtimoiy va shaxsiy kompetensiya shaxsning intellektual, madaniy, axloqiy va kasbiy rivojlanishi bilan birga, o'zini takomillashtirish hamda istiqbolli rivojlanish yo'nalishlarini ishlab chiqish va amalga oshirish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi.

I.A. Zimnyayaning fikriga ko'ra, ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalar quyidagi asosiy guruhlarga bo'linadi:

- Shaxsning o'ziga oid kompetensiyalar – o'zini anglash, o'z shaxsiy rivojlanish traektoriyasini belgilash va amalga oshirish qobiliyatlari;
- Faoliyat va muloqot subyekti sifatidagi kompetensiyalar – insonning jamiyatda faol ishtirok etish, kommunikativ va kasbiy faoliyatni samarali yuritish qobiliyatlari;
- Ijtimoiy munosabatlar va o'zaro ta'sir kompetensiyalari – insonning jamiyatdagi boshqa shaxslar bilan o'zaro hamkorlik qilish va muloqot jarayonlarini boshqarish qobiliyatlari [7].

Ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarning tarkibiy tuzilishi

Ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalar quyidagi asosiy elementlarni o'z ichiga oladi [10]:

- Ijtimoiy o'zaro ta'sirga tayyorlik – insonning o'z shaxsiy intilishlarini jamoa manfaatlari bilan uyg'unlashtirish, samarali muloqot o'rnatish qobiliyati;
- Kommunikativ kompetensiya – turli xil axborot manbalaridan zarur ma'lumotlarni olishga tayyorlik, turfa nuqtai nazarlarni tan olish va o'z qarashlarini hurmat bilan bayon qilish hamda himoya qilish ko'nikmalari;
- O'zini takomillashtirish va shaxsiy refleksiya kompetensiyalari – hayotiy maqsadlarni anglash, kasbiy rivojlanish jarayonlarini tahlil qilish va kelajak strategiyalarini shakllantirish qobiliyatlari;
- Muammolarni hal qilish qobiliyati – nostandart vaziyatlarni tahlil qilish, qo'yilgan maqsadlarni boshqa shaxslarning intilishlari bilan bog'lash, o'z faoliyat natijalarini rejalashtirish va unga erishish yo'nalishlarini ishlab chiqish, shuningdek, ma'lum bir holatda javobgarlik bilan qaror qabul qilish hamda ularni amaliyotga tatbiq etish qobiliyatlari [13].

O'qituvchining ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarining mohiyati

I.A. Zimnyaning ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalar tizimiga oid nuqtai nazariga asoslanib, kelajakdagi o'qituvchining ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarini rivojlantirish jarayoni pedagogik faoliyatini va shaxsiy hayotini doimiy takomillashtirishga qodir bo'lgan, etuk, yaxlit shaxsni shakllantirish masalasiga aylanadi.

O'qituvchining ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyasining negizini uning pedagogik ongi doirasida shakllangan aksiologik (qadriyatga asoslangan) tizim tashkil etadi. Ushbu tizim quyidagilarni o'z ichiga oladi [11]:

- Ijtimoiy va kasbiy rolni tasdiqlovchi qadriyatlar – jamiyat va kasbiy faoliyat doirasida o'zining ahamiyatini anglash va unga mos tarzda harakat qilish;
- Ijodiy individuallik va mas'uliyatni shakllantiruvchi qadriyatlar – kasbiy faoliyat jarayonida ijodkorlik, tashabbuskorlik va o'zini rivojlantirish qobiliyatlarini namoyon qilish;
- Insonparvarlik tamoyillarini aks ettiruvchi qadriyatlar – talabalar va hamkasblar bilan muloqot qilish, hamkorlik o'rnatish va insoniy munosabatlarni rivojlantirishga bo'lgan ehtiyoj;
- Kasbiy va shaxsiy faoliyatga tayyorlikni ifodalovchi qadriyatlar – o'zining amaliy imkoniyatlari va faoliyat yo'nalishlarini to'g'ri baholash va rivojlantirishga yo'naltirilgan intilish.

O'qituvchining ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalari insonparvarlik tamoyillariga asoslangan bo'lib, uning pedagogik faoliyatga bo'lgan intellektual-irodaviy, hissiy-baholovchi munosabatlari tizimida namoyon bo'ladi. Ushbu kompetensiyalar o'qituvchining nafaqat kasbiy faoliyatida, balki umuman pedagogik voqelikni anglash jarayonida ham asosiy rol o'ynaydi [12].

XULOSA

Shu boisdan, o'qituvchilarning ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalari ularning pedagogik faoliyatining muhim tarkibiy qismi sifatida qaralib, insonparvarlik tamoyillariga asoslangan holda talabalarga va o'z shaxsiyatiga bo'lgan munosabatlarni shakllantirishni ta'minlaydi. Bu kompetensiyalar o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi insoniy munosabatlar sohasida namoyon bo'lib, talabaning shaxsiy qiziqishlari, ehtiyojlari, qobiliyatlari va imkoniyatlarini inobatga olgan holda

o'zaro munosabatlar o'rnatishga yo'naltirilgan. Shu sababli, bo'lajak o'qituvchining ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarini rivojlantirish jarayoni uning kasbiy va insoniy salohiyatining yuksalishi bilan uzviy bog'liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. European Council. Key Competences for Lifelong Learning – A European Reference Framework. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2006.
2. UNESCO. Education for the 21st Century: Issues and Prospects. Paris: UNESCO Publishing, 1996.
3. Бермус, А.Г. Компетентный подход как основа модернизации профессионального образования. Педагогика, 2005, №4, С. 18-23.
4. Бондаревская, Э.В. Личностно-ориентированное образование. Ростов-на-Дону: Издательство РГПУ, 2000.
5. Брытко, Н.М. Ценности в образовании и воспитании. Ростов-на-Дону: Феникс, 2003.
6. Выготский, Л.С. Мышление и речь. Москва: Лабиригнт, 1999.
7. Зимняя, И.А. Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004.
8. Краевский, В.В., Хуторской, А.В. Основы обучения: дидактика и методика. Москва: Педагогическое обозрение, 2007.
9. Леонтиев, А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Наука, 1975.
10. Маркова, А.К. Психология профессионализма. Москва: Знание, 1996.
11. Никандров, Н.Д. Социализация личности в современном обществе. Москва: Педагогика, 2001.
12. Реан, А.А. Психология личности. Санкт-Петербург: Питер, 2005.
13. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии. Москва: Питер, 2000.
14. Слостенин, В.А., Исаев, И.Ф., Мишченко, А.И. Педагогика: учебное пособие для студентов педагогических вузов. Москва: Академия, 2002.
15. Фелдштейн, Д.И. Психологические основы развития личности в образовательной среде. Москва: Педагогика, 2003.